

DIALOGA APĻI,

Uzticēšanās

Sabiedrības viedokļa izpēte, izmantojot dialoga metodi,
par savstarpējo uzticēšanos sabiedrībā un
uzticēšanos valsts institūcijām

KOPSAVILKUMS

Rīga, 2023. gada decembris

Valsts kanceleja

Latvijas Lauku forums

Satura rādītājs

Ievads	2
Dialoga apļi par uzticēšanos Latvijā 2023. gadā	4
Dialoga apļi par uzticēšanos kartē un skaitļos	6
Uzticēšanās – avansā vai jānopelna?	7
Uzticēšanās līdzpilvēkiem	10
Uzticēšanās pašvaldībai	15
Uzticēšanās valsts institūcijām	19
Cilvēks un politiķi (politiskās partijas)	26
Secinājumi	32

Ievads

Iedzīvotāju uzticēšanās līdzcilvēkiem, vietējai pašvaldībai, valsts pārvaldei un politiķiem ir būtiska ikvienā demokrātiskā sabiedrībā. Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2021.–2027. gadam uzticēšanās ir viena no stratēģiskajām prioritātēm:

"Sociālā uzticēšanās balstās cilvēka pārlicībā, ka uz līdzcilvēkiem var paļauties un līdz ar to arī sadarboties kopīgu mērķu sasniegšanai. Savstarpējā uzticēšanās ietekmē labklājību, apmierinātību ar dzīvi, pilsonisko aktivitāti un pat veselību, tā palielina personīgās izaugsmes iespējas nākotnē, kā arī sekmē demokrātiju valstī, savukārt politiskās uzticēšanās gaisotnē attīstās ekonomika, uzlabojas drošība, stiprinās tiesiskums, ikviens jūtas piederīgs un atbildīgs, tādējādi veidojot sabiedrisko labumu."

OECD Uzticēšanās pētījumā 2021. gadā tikai 24,5 % respondentu Latvijā atzina, ka uzticas valdībai (vidējais rādītājs OECD dalībvalstīs – 41 %¹). Savukārt 2022. gadā Latvijā uzticēšanās līmenis valsts pārvaldei bija 34 % (ES dalībvalstīs – 50 %)², bet pašvaldībām – 42 % (vidēji OECD valstīs – 46,9 %).

Lai gūtu plašāku priekšstatu par Latvijas iedzīvotāju pieredzi un uzskatiem par uzticēšanos, pēc Valsts kancelejas iniciatīvas tika īstenoti dialoga apļi – sarunas Rīgā, Pierīgā, Vidzemē, Kurzemē, Zemgalē, Latgalē un Sēlijā. Dialoga apļus organizēja biedrība "Latvijas Lauku forums" sadarbībā ar Valsts kanceleju, vietējām kopienām, biedrībām, vietējām rīcības grupām, izglītības iestādēm un pašvaldībām laikposmā no 2023. gada 6. septembra līdz 4. oktobrim.

Šajā materiālā ir apkopotas dialoga apļu dalībnieku biežāk aktualizētās tēmas, pieredze un paustie viedokļi, tos strukturējot atbilstoši četriem uzticēšanās aspektiem:

- uzticēšanās līdzcīvēkiem;
- iedzīvotāju uzticēšanās pašvaldībai;
- iedzīvotāju uzticēšanās valsts iestādēm;
- iedzīvotāju uzticēšanās politiķiem.

Vienlaikus jānorāda, ka dialoga apļu sarunās šie četri uzticēšanās aspekti nereti saplūda, jo, pirmkārt, dalībnieku vērtības, attieksme un gūtā pieredze caurvij tos visus, tādēļ kopsavilkumā ir iekļauta nodaļa "*Uzticēšanās – avansā vai jānopelna?*", kurā apkopotas tēmas, ko dalībnieki aktualizēja saistībā ar uzticēšanos kā vērtību, daloties uzskatos par to, kas nosaka tās esību vai neesību, noturību vai trauslumu. Otrkārt, dalībniekiem ne vienmēr bija izpratne par pašvaldību, valsts institūciju un politiķu atbildību, kā arī par lēmumu pieņemšanas un īstenošanas procesiem. Kā vairākos dialoga apļos secināja dalībnieki, nereti tieši šīs izpratnes trūkums iedzīvotājiem rada pamatu neuzticēties kādam publiskās varas līmenim vai valstij kopumā.

Lai nodrošinātu atklātas sarunas, vienlaikus aizsargājot dalībniekus un to pausto informāciju, sarunu rezultāti tiek publicēti apkopotā veidā un dalībnieku identitāte ir anonimizēta. Pateicamies ikvienam, kurš atsaucās aicinājumam organizēt dialoga apļus savā ciemā, pagastā vai pilsētā un piedalīties dialoga apļu sarunās, daloties ar savām domām, uzskatiem un pieredzi – gan iedvesmojošo, gan sāpīgo – par uzticēšanos.

Kopsavilkumu pēc Valsts kancelejas pasūtījuma sagatavoja biedrība "Latvijas Lauku forums".

¹ OECD. 2021. Trust in Government. <https://www.oecd.org/governance/trust-in-government/>

² EK. 2022. Standard Eurobarometer 97 - https://data.europa.eu/data/datasets/s2693_97_5_std97_eng?locale=en

Dialoga apļi par uzticēšanos Latvijā 2023. gadā

Dialoga apļi par uzticēšanās tēmu tika organizēti 20 Latvijas vietās – ciemos, pagastos un pilsētās – sadarbībā ar vietējām kopienām, vietējām rīcības grupām, biedrībām, uzņēmējiem, izglītības iestādēm un pašvaldībām. Laikposmā no 2023. gada 6. septembra līdz 4. oktobrim Latvijā notika 26 dialoga apļi, un tajos piedalījās vairāk nekā 200 dalībnieku, pārstāvēt dažādu vecumu, dzimumu un tautību iedzīvotājus. Dialoga apļu sarunas vadīja Valsts kancelejas un nevalstisko organizāciju pārstāvji, balstoties uz Somijā izstrādāto un plaši praktizēto "dialoga apļu" metodi.

Dialoga apļu metode

Dialoga apļu jeb TimeOut (starplaika) metodi izstrādājis Somijas inovāciju fonds "Sitra"³. Metodes mērķis ir attīstīt prasmi sarunāties un uz klausīt vienu otru, veicinot piederības sajūtu un pārliecību, ka ikviens ir vērtība un var ietekmēt norises valstī un sabiedrībā. Dialoga metode ir balstīta vēlmē mazināt sabiedrības polarizāciju un konfliktus. Somijā šo pieeju veiksmīgi izmanto sarunās ar iedzīvotājiem reģionos par tādām tēmām kā ierobežojumi Covid-19 pandēmijas dēļ, vakcinācija, dabas nozīme, imigrācija, dzīve nenoteiktībā u. c.

Dialogs ir konstruktīvs un līdztiesīgs sarunāšanās veids, kurā tiek veicināta uzticēšanās un padziļināta dalībnieku izpratne par gandrīz jebkuru tematu. Dialogs var palīdzēt sapulcināt cilvēkus no dažādām vidēm, ļaujot tiem satīties un diskutēt kā līdztiesīgiem, atklāti paužot savu viedokli – kā pozitīvo, tā kritisko.

Dialoga apļos Latvijas iedzīvotāji diskutēja par četriem uzticēšanās aspektiem:

- savstarpējā uzticēšanās (iedzīvotājs–iedzīvotājs);
- uzticēšanās pašvaldības iestādēm (iedzīvotājs–pašvaldība);
- uzticēšanās valsts iestādēm (iedzīvotājs–valsts);
- uzticēšanās politiķiem (iedzīvotājs–vēlētās amatpersonas, politiķi, politiskās partijas).

Latvijā īstenoto dialoga apļu mērķi:

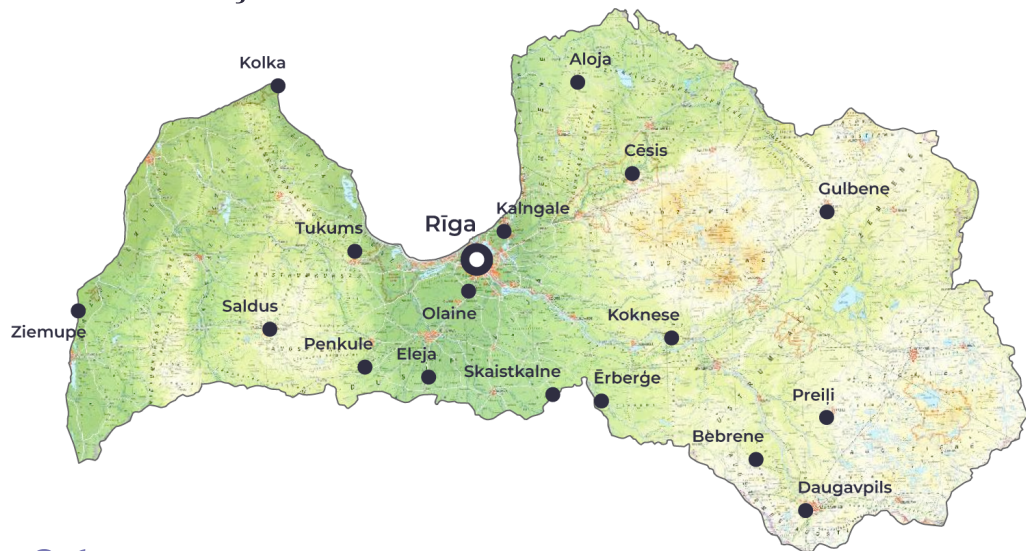
- vairot sabiedrības uzticēšanos, citu cilvēku viedokļu izprašanu un problēmu izgaismošanu, cienot katra cilvēka pieredzi un uzskatus;
- veidot diskusijas un sapratni starp dažādiem cilvēkiem un grupām;
- noskaidrot Latvijas iedzīvotāju viedokli, pieredzi un atziņas par uzticēšanos citiem sabiedrības locekļiem un publiskajai varai.

Latvijā īstenoto dialoga apļu pamatnoteikumi:

- vienlīdzīgas iespējas visiem dalībniekiem iesaistīties sarunā un izskaidrot savus uzskatus;
- cienīt citu dalībnieku un viņa viedokli, nepārtraukt to;
- dalīties ar savu pieredzi – pastāstīt par problēmām, notikumiem un situācijām, kas ietekmējušas dalībnieka uzskatu veidošanos;
- koncentrēties uz otra uzklauššanu un dažādo uzticēšanās aspektu izprašanu;
- atsaukties uz citu dalībnieku aktualizētajām tēmām, sasaistīt tās ar savu pieredzi;
- runāt vienkāršā valodā, izvairoties no sarežģītiem terminiem.

³ Papildu informācija par TimeOut/dialoga apļu metodi atrodama: www.timeoutdialogue.fi

Dialoga apli par uzticēšanos kartē un skaitļos

26 DIALOGA APĻI

NORISES VIETAS:

- 20 Kurzemē:** Ziemeļupe (Jūras māja), Dienvidkurzemes novads; Tukums (Radi Tukku Magi); Saldus (KOPTelpa); Kolka (Lībiešu saietu nams), Talsu novads
- Zemgalē:** Skaistkalne (Skaistkalnes tautas nams), Bauskas novads; Koknese (kafejnīca "Baltais gulbis", Likteņdārzs), Aizkraukles novads; Eleja (Elejas izstāžu zāle), Jelgavas novads; Penkule (Penkules pagasta pārvalde), Dobeles novads
- Latgalē:** Preiļi (Preiļu pils); Daugavpils (Dizaina un mākslas vidusskola Saules skola)
- Sēlijā:** Bēbrene (Bēbrenes dzirnavas), Augšdaugavas novads; Ērberģe (Ērberģes muiža), Aizkraukles novads
- Vidzemē:** Cēsis (Cēsu Centrālā bibliotēka); Aloja (Puikules muiža), Limbažu novads; Gulbene (Lejas aptiekas māja)
- Rīgā:** Āgenskalns (Āgenskalna tirgus Jauniešu stacija); Čiekurkalns (Čiekurkalna bibliotēka); Centrs (Rīgas Centrālā bibliotēka)
- Pierīgā:** Kaļngale ("Kadiķis"), Ādažu novads; Olaine (Olaines Vēstures un mākslas muzejs)

209

DALĪBNIEKI: dialoga apli norises vietu iedzīvotāji, biedrību un nodibinājumu pārstāvji, uzņēmēji, mazākumtautību pārstāvji, jaunieši (vecumā līdz 25 gadiem), seniori, privātajā un publiskajā sektorā strādājošie, pašvaldību deputāti un pašvaldību iestāžu pārstāvji u. c.

35

ORGANIZATORI: Valsts kanceleja, biedrība "Latvijas Lauku forums", nevalstiskās organizācijas Latvijas novados, vietējās rīcības grupas, izglītības iestādes, vietējie uzņēmēji, sociālo dienestu darbinieki un pašvaldības iestāžu darbinieki

12

DIALOGA APĻU VADĪTĀJI:

Valsts kancelejas un nevalstisko organizāciju pārstāvji

Uzticēšanās – avansā vai jānopelna?

Uzticēšanās kā nozīmīga vērtība cilvēka drošībai un labsajūtai izskanēja ikvienā dialoga apļu sarunā – *"uzticēšanās, atbalsts, drošība iet roku rokā"*. Dialoga apļu dalībnieki, runājot par uzticēšanās būtību un nozīmi, norādīja uz vairākām citām sabiedrībā pieņemtajām morālajām vērtībām (piemēram, uz cieņu, godīgumu, pieklājību, strādīgumu, atbildību), tās visas saredzot savstarpējā kopsakarībā ar uzticēšanos. Tās ir vērtības, kas nav ar varu, likumu vai kā citādi uzliekamas par pienākumu:

"Pašsaprotamas lietas nav uzticēšanās, piemēram, tas, ka šoferis nav iedzēris, jo tas ir viņa pienākums, kas fiksēts darba līgumā. Uzticēšanās skar to, kas nav fiksēts līgumā."

Gandrīz katrā dialoga aplī atklājās viedokļu daudzveidība par to, **kā uzticēšanās iegūstama**. Daļa dalībnieku atzina, ka ar uzticēšanos un pozitīvu attieksmi attiecas pret ikvienu cilvēku, iestādi vai organizāciju, pirms ar to gūta jebkāda pieredze: *"Es no sirds uzticos. Es neuzticēšos tad, kad mani pievils."* Tomēr būtiski biežāk dalībnieki atzina, ka uzticēšanās nav pašsaprotama un avansā iedodama, bet veidojas pieredzē ar otru pusi – komunikācijā, kopīgā sadarbībā, ikdienas situācijās un citos apstākļos: *"Uzticība ir jānopelna."* Ja gūtā pieredze ir bijusi pozitīva – ir sasniegts iecerētais rezultāts, apmierinātas gaidas, nav piedzīvota vilšanās, tad ir iegūta drošības sajūta, uz kuras veidojas uzticēšanās.

Vairākās sarunās dalībnieki norādīja, ka pašu gaidas un attieksme jebkurā komunikācijā ir sākumpunkts, kas lielā mērā nosaka, vai būs labvēlīgi nosacījumi uzticēšanās veidošanai, – ja cilvēks savā attieksmē ir atvērts un uz sadarbību vērst, tad arī otra puse, visticamāk, būs atvērta: *"Ja pie cilvēka iet ar pozitīvu attieksmi, to pašu saņem pretim. Nereti konfliktu radām galvā."* Atsevišķi dalībnieki norādīja, ka neuzticēšanās ir cilvēka *"iekšējā aizsardzība"* gan pret nezināmām un svešām situācijām, gan pret situācijām, kurās jau piedzīvota vilšanās, sāpināšana un ir liela nedrošība: *"Kad kāda problēma rodas, tad pirmā cilvēciskā paš aizsardzības reakcija ir uzbrukums."*

Dialoga apļos tika runāts par **uzticēšanās izpratni un nozīmi dažādos vecumos**: *"uzticēšanās mainās, cilvēkam augot"*, secinot, ka bērnībā un jaunībā uzticēšanās veidojas ātrāk (*"jaunas saites jaunībā ātri veidojas"*), savukārt vēlākā posmā, kad dzīves gaitā gūta dažāda pieredze, uzticēšanos iegūt ir grūtāk (*"jo pieauguši kļūstam, jo lēnāk kādu ielaižam uzticības lokā"*). Sarunās, kurās dalībnieki vairāk iedziļinājās uzticēšanās kā vērtības būtībā, viņi norādīja uz dažādiem uzticēšanās līmeņiem, turklāt tos saskatot gan savā tuvākajā lokā (*"ģimenē arī – vienam bērnam var 100 % uzticēties, otram – 80 %"*), gan arī apkārtējā kopienā vai sabiedrībā kopumā (*"Vai es kādam no jums uzticētu savas mājas atslēgu? Nē. Bet līdz cilvēkiem uzticos, ka, ja paliks uz ielas slikti, kāds man palīdzēs."*). Kāds Rīgas dialoga apļa dalībnieks norādīja, ka uzticēšanās līmeni nosaka, izvērtējot situāciju un iespējamos riskus: *"Es*

uzticos, man nav problēmu, ja izlien āža kāja. Nu, ko lai dara... Tādēļ es izvērtēju riskus sākotnēji, riskantās lietās neiesaistos."

Kritiskā domāšana ir vēl viens aspekts, kas aktualizējās vairākās dialoga apļu sarunās. Vairākos dialoga apļos cilvēku interese un spēja pārbaudīt informācijas pirmavotu un izvērtēt tā saturu izskanēja kā viens no draudiem uzticībai jebkurās attiecībās vai situācijās: *"Ir uzticēšanās, un ir ticēšana. Arī sabiedrības doma nonāk krāpnieku ķetnās. Daļa kritiski vērtē un izvērtē, pirms uzticas, citi tikai tic, bez izvērtēšanas."* Sekas kritiskās domāšanas trūkumam sabiedrībā saskatītas gan cilvēku vientiesībā, uzticot savu informāciju un datus krāpniekiem un tādējādi zaudējot finanšu līdzekļus vai īpašumus, gan arī dezinformācijas aprītē publiskajā telpā, kad cilvēki *"bieži vien paļaujas bara instinktam, tiem patīk izplatīt negatīvu informāciju"*, tādējādi nereti paši kļūstot par nepatiesas informācijas multiplicētājiem. Kāds dalībnieks no Vidzemes atzina, ka, jo vairāk cilvēks jūtas vilies savā pieredzē, jo mazāk tas ir motivēts pārbaudīt izplatītās informācijas patiesumu: *"Cilvēks notic negatīvajam, jo viņam ir vienkāršāk domāt, ka problēma ir "Jaunajā sistēmā", nekā skaidrot, kas un kā."* Spēja kritiski domāt, izvērtēt informāciju un argumentēt savu viedokli atsevišķās sarunās tika saistīta ar **izglītības pieejamību un kvalitāti**: *"izglītība – tai jābūt kvalitatīvai visos līmeņos iedzīvotāju spriestspējas uzlabošanai"*. Atsevišķi dalībnieki pauda viedokli, ka iedzīvotāju spēja uzticēties valstij ir saistīta ar cilvēku izglītības līmeni: *"Uzticība valstij korelē ar izglītības līmeni, sabiedrības labklājības līmeni. Mana māsa un viņas vīrs – ar labu izglītību, darbu – arī tic valstij, redz progresu, atbalsta valsti. Zemāki izglītības līmeņi, maz atalgoti darbi – viņi netic valstij."*

Viens no atslēgas vārdiem, kas izskanēja visās sarunās par uzticēšanos, bija **cilvēcība**. Pieprasījums pēc uzklaušanās, sapratnes un empātijas caurvij visus uzticēšanās līmeņus un ikvienu jomu. Sarunās izskanēja bažas par tās nepietiekamību un pausts **satraukums, ka mūsdienu laikmetā uzticēšanās arvien straujāk samazinās gan cilvēku savstarpējās attiecībās, tās veidojot sociālo mediju platformās, gan attiecībās ar valsti, pārmērīgi paļaujoties uz digitalizāciju**: *"Mēs aizejam no cilvēciskā, iestādes aiziet no cilvēciskā. Tagad visu attālināti, visu ātri."* **Atvērtība un empātija jebkurās attiecībās vairākkārt tika minētas kā priekšnoteikums uzticēšanās veidošanai**. Kāda dalībniiece Latgales dialoga aplī uzsvēra, ka svarīgi ir *"nepazaudēt cilvēcību, ikviens cilvēks ir vērtīgs"*.

Plašsaziņas līdzekļi jeb masu mediji bija vēl viena tēma, kas caurvija dialoga apļos apskatītos uzticēšanās jautājumus. Plašsaziņas līdzekļiem tika minētas vairākas nozīmīgas lomas uzticēšanās kontekstā. Pirmkārt, tie nodrošina aktuālo informāciju un izskaidro publiskās varas lēmumus un politiku iedzīvotājiem saprotamākā valodā (*"Tagad ir labi, visādi izskaidrojoši raidījumi, līnijas. Tur žurnālisti vienkāršā valodā skaidro."*), un daudziem iedzīvotājiem ik vakaru ziņas joprojām ir būtiskākais kanāls informācijas iegūšanai (to apliecina kāda dalībnieka nopūta: *"Esam nokavējuši Panorāmas laiku."*). Otrkārt, plašsaziņas līdzekļiem tiek dots liels uzticības kredīts kā "ceturtajai varai" jeb valsts un pašvaldības institūciju, politisko partiju un politiķu uzraugiem, kas atklāj to darbību vai bezdarbību, kuras rezultāts neatbilst sabiedrības interesēm: *"Sadales tīkla tarifu maiņa, pārtikas preču kartelis – aizmuguriskas vienošanās... Mēs uzzinām, ka mums pārtikas cenas kā Šveicē, bet algas nē... Mēs no medijiem uzzinām."* Vienlaikus dialoga apļu dalībnieki norādīja arī uz riskiem attiecībā

uz plašsaziņas līdzekļiem – "medijiem arī negribas vienmēr ticēt", jo tie arī var veidot informatīvo telpu kādu šauru interešu labā: "Mediji arī pērkami, mums nav sviru, ar ko to apturēt." Tika norādīts arī uz mediju interesi vairāk fokusēties uz informāciju, kas piesaista lielāku auditoriju, nevis ir nozīmīga sabiedrības interesēm vai valstij: "Mediji veido informatīvo telpu, vairāk veltot uzmanību citām lietām, nevis tam, ko lēma Saeima vai valdība. Cilvēki lasa ziņas par populāriem cilvēkiem, nevis par lēmumiem." Riski saskatīti arī attiecībā uz citu valstu mediju radīto informatīvo telpu, kas "šķeļ sabiedrību" un rada apdraudējumu valsts drošībai.

Latvijas valsts **vēsturiskā pieredze** bija vēl viens temats, kas aktualizējās dialoga apļu sarunās. Dalībnieki norādīja uz dažādiem politiskajiem režīmiem un to īstenoto politiku, kuras sekas dalībnieki saskata sabiedrības vērtībās: "Latvijas pirmās brīvvalsts laikā godīgums bija augstākā vērtībā, ar komunismu nāca zagšana, krāpšana, korupcija, sava vārda neturēšana – tas nāca līdz ar tiem 50 okupācijas gadiem. Visi ticēja, ka būs tie tikumi – godīgums, bet pa 50 gadiem ir sačakarēti." Ietekme saskatīta arī valsts un pašvaldības iestāžu darbībā un politiskajā vidē: "Mums jāpatur prātā, ka mums ir jauna valsts, mums katru dienu ir jāstrādā, lai uzlabotu visas jomas. Visās pārvaldēs taču arī ir cilvēki, kas arī to visu vēlas, bet tā padomju laika domāšana daudziem velkas līdzī."

Kā padomju politiskā režīma pieredzes sekas tika minētas arī **bailes**: "Tā ir arī tā pieredze, ko esam saņēmuši mantojumā no iepriekšējās paaudzes, kura dzīvoja laikā, kad tu baidies un nevari nevienam uzticēties." Bailes tika minētas dažādās situācijās, kad cilvēks jūtas nedrošs, – bailes paust savas domas, lai netiktu kritizēts un atstumts, vai bailes uzsākt savu uzņēmējdarbību ("Var tev nogremdēt. Parādīt TV un uzrādīt PVD. Baiļu sajūta, ka nevis tev palīdzēs, bet noraks"), vai bailes atklāti runāt par problēmu, lai situāciju vēl vairāk nepasliktinātu ("baidies atklāt savu viedokli, jo tas lēmums, ko pieņems valsts pārstāvis, ietekmēs tev"). Par bailēm un drosmi tika diskutēts arī sadzīvīskās situācijās starp līdzcilvēkiem, īpaši attiecībās, kur viena puse ir mazāk aizsargāta un ar ierobežotākām iespējām aizstāvēt sevi: "Kāds autobusa šoferis tā arī saka – tu invalīds, kroplis, kāpēc man tevi jāved!? Ja esi drosmīgs, tu jautā pretim – vai tev ģimenē visi veseli? Bet ja cilvēkam nav drosmes...?" Katra atsevišķa cilvēka loma uzticēšanās veidošanā sabiedrībā un valstī kopumā tika uzsvērtā vairākās diskusijās, kad dalībnieki nereti nonāca pie atziņas – **mēs paši esam valsts un pašvaldība**. Kāds pierobežā dzīvojošs dialoga apļa dalībnieks atzina: "Varbūt mēs vainojam par daudz lielu jēdzienu – valsts, varbūt jāvaino cilvēks? Man nepatīk, ka sakām – šī zeme, šī valsts. Par daudz spēcīgi vārdi, ja vainīgs cilvēks."

Uzticēšanās līdzcilvēkiem

"Visur, kur ir saistība ar cilvēku, nekas nevar pastāvēt, ja nav uzticēšanās. Ja nav, tad ir kaitējums pašam cilvēkam un viņa ģimenei."

Cilvēku savstarpējās attiecībās uzticēšanās līmenis ir visaugstākais. Ģimene, draugi, kaimiņi, sava kopiena jeb tuvākie cilvēki apkārt ir tie, kas visbiežāk tiek norādīti, atbildot uz jautājumu – kam jūs uzticaties?

"Laukos jau vispār, ja pilsētā nezina savus kaimiņus, laukos Zemgales līdzenumā redz mājas jumtu, tas ir kaimiņš, tas nekas, ka cits pagasts. Mums ir liela telpa [laukos], tomēr tā tuvība, cilvēciskums ir daudz lielāks. Kaimiņi viens otru uzpasē, emocionāli tie ir mūsējie, pat ja nekad neesmu runājusi."

Dalībniece no dialoga apliem Zemgalē

Uzticēšanās pamatā ir ilgstošas attiecības, ikdienas komunikācija, regulāra savstarpēja mijiedarbība un tajā gūtā pieredze, kas ļāvusi uzticībai veidoties un nostiprināties vai – gluži pretēji – izgaist. Uzticēšanās savējiem dod vislielāko drošību un paļāvību, bet vienlaikus, kā atzina kāds dalībnieks no Sēlijas: *"Vissāpīgākais ir, kad pieviļ tuvie cilvēki, ne politiķi, bet tuvi cilvēki."*

Kuram jā māca uzticēšanās?

Uzticēšanās kā vienas no dzīves pamatvērtībām nozīme tika uzsvērtā ikvienā dialoga aplī – *"vieglāk dzīvot, kad uzticies"*. Tomēr atšķirīgi viedokļi tika pausti, diskutējot par to, kā uzticēšanās veidojas. Sarunās nereti **ģimene tika saredzēta kā atbildīga par to, kā veidojas katra cilvēka vērtības un pamatprincipi**: *"No ģimenes – mazās šūniņas. Ko ģimenē ieliek – vai melot un neatbildēt par to ir okey."* Atbildība tika norādīta arī uz katru pieaugušo par to, kādu izpratni un zināšanas tas veido bērnam: *"Lasu pasaku, bērns rāda uz bildēm un prasa, kas tas? Viņam ir pilnīga uzticēšanās man kā pieaugušajam. Ja teikšu, ka tā ir glāze, tā viņam visu mūžu būs glāze. Mums bērns divus gadus domāja, ka čipsi ir kabacis."*

Lai arī no ģimenes tiek sagaidīts un pat kā pienākums uzlikts iemācīt bērnam sabiedrībā pieņemtās un pieprasītās vērtības un uzvedības normas (*"cieņpilna attieksme sākas no ģimenes, bērniem jāierāda, kā uzvesties sabiedrībā"*), tomēr atsevišķi dalībnieki norādīja, ka tieši **ģimene ir arī vide, kurā tiek uzturēti un paaudzēs nodoti stereotipi, kas neļauj veidoties uzticībai vai to kavē**: *"Piemēram, romi – mums visiem iemācīts, zemapziņā ielikts, ka nevar uzticēties – zagļi, neskatīties acīs. Bet, kad tavā veikalā kolosālākā pārdevēja ir romu tautības, kad iepazīsti viņu, viņa kļūst par savējo. Taču pirmais instinkts – no zemapziņas."*

Otra institūcija, no kuras tiek sagaidīta kvalitatīva uzticēšanās pamata veidošana, ir skola: *"Viena no galvenajām izglītības funkcijām ir mācīt sevi, komunikāciju un tikai tad – visas zinības. Mēs paši to nemākam, kā lai mēs to saviem bērniem nododam?"* Vienlaikus vairāku dialoga apļu dalībnieki **norādīja arī uz izglītības sistēmas vājumu un nespēju pielāgoties mūsdienu vajadzībām un pieprasījumiem**: *"Šī paaudze ir savādāka – mazs bērns zina, kā planšetē atrast multeni. Nav pedagoģija izstrādāta, kā ar šādiem bērniem strādāt. Un nākamā paaudze būs vēl savādāka. Ieaudzināt patiesu uzticību... mēs visi pielāgojamies, uzticības ir maz."* Kāda Zemgalē dzīvojoša dalībniece norādīja uz skolas, ģimenes un sabiedrības kopējo, savstarpējo atbildību, audzinot paaudzi, no kuras tiek sagaidītas kvalitatīvas vērtības: *"Viss sākas ar izglītību. Mēs nestutējam savu nacionālo pašapziņu. Ja mēs stiprinātu savu likumpratību, ja zinātu, kas mums pienākas, ja zinātu, kas notiek, ja no bērnudārza, skolas – kā rīkoties ar naudu, jebkādam lietām, ja celtu pašapziņu par sevi kā latviešiem, par valsti, tad arī būtu uzticēšanās. Kur dabūt tos stipros, kāpēc visi nav stipri? Tas ir stāsts par sabiedrību, valsti, pašvaldību, pārvaldību – stiprie ies un runās, organizēs un darīs. Stiprināt jauniešus un bērnus, lai mums būtu nākotne. Mēs to darām maz. Nedarām."*

Darba vide un uzticēšanās

Uzticēšanās darba vidē bija sarunu tēma vairākos dialoga apļos. **Kompetence un atbildīga pienākumu vai savstarpējo saistību izpilde biji nozīmīgākie faktori, kas tika norādīti uzticēšanās pamatā darba tiesiskajās attiecībās:**

"Esmu bijis daudzkārt vadītājs, patīk strādāt ar darbiniekiem, kuri konkrētajā nozarē gudrāki par mani, es viņiem bez ierunām uzticos. Uzticos līdz brīdim, kamēr viņš iekrīt: saka – tur būs tā –, bet tomēr nesanāk. Ja viņš analizē, skaidro, atzīst, ka kļūdījās, tad uzticība paliek. Bet bieži mēģina izgrozīties – tipiski tiem, kas pārtiek no budžeta naudas. Privātos uzņēmumos tā saruna īsāka."

Dalībnieks no dialoga apļiem Latgalē

Darba devēja uzticēšanās ir būtiska arī darba ņēmējam – *"tā ir cita atbildība, ja esi ieguvis uzticību"*. Vienlaikus darba vide ir arī tā, kurā dalībnieki saskata uzticēšanās izmantošanu, norādot, ka **robeža starp uzticēšanos un tās izmantošanu ir trausla** un brīžiem grūti pamanāma, un *"tad tu nespāroti, vai tev uztic darbu, jo tev ļoti uzticas, vai tevi nekaunīgi izmanto"*. Dialoga apļu sarunās par šo tēmu atklājās vēl viena iezīme – **atbildība**. Atbildības sajūta nereti var kavēt uzticēšanos: *"Man ir augsta atbildība un grūti uzticēties. Vienmēr liekas, ka neviens to neizdarīs par mani labāk."* Arī kāds Rīgas dialoga apļa dalībnieks norādīja, ka pieeja *"ja gribi, lai izdarīts labi, izdari pats"* ir drošākais veids, kā nodrošināt, ka rezultāts tiks sasniegts atbilstoši gaidītajam. Vienlaikus kāda cita dialoga apļa dalībniece norādīja: *"Tas nekur neved. Tas ir darbs ar sevi – mācīties uzticēties citiem."*

Dažādības dzirnakmeņos

Lai arī uzticēšanās līdzcilvēkiem ir augstākā no visiem apskatītajiem attiecību veidiem, tomēr dialoga apļu sarunas atklāja, ka **savstarpējā neiecietība sabiedrībā ir nopietna problēma** un, kā atzina vairāki diskusiju dalībnieki, tā kļūst arvien aktuālāka – *"sabiedrība nogurst, kļūstam asāki, steidzīgāki"*. Kā piemēri **neiecietībai sabiedrībā tika minētas dažādas ikdienas situācijas, tomēr visbiežāk tā bija novērota attiecībā uz līdzcilvēkiem no mazāk aizsargātām grupām**, tai skaitā senioriem, iedzīvotājiem ar veselības traucējumiem. Kā atzina dalībniece, kas ikdienā strādā ar cilvēkiem ar invaliditāti: *"Mums nemāca saprast, izjust otru. Tikai tie, kas saskaras ar slimībām paši vai savā ģimenē, tiem empātija lielāka. Bet tie, ko Dievs sargājis... viņi to nespārot."*

Vairākās sarunās tika aktualizēts jautājums par toleranci pret viedokļu dažādību un polarizāciju. Šī tēma aktualizējās dažādos kontekstos, tomēr visizteiktāk – sociālo mediju kontekstā un par pēdējos gados pasaulē notiekošajiem procesiem, kas skāruši arī Latviju, – par Covid-19 pandēmiju un Krievijas izraisīto karu Ukrainā.

Kā norādīja dialoga apļu dalībnieki, **sociālie mediji ir kļuvuši ne tikai par vidi, kur iegūt informāciju, apmainīties ar to un virtuāli sazināties ar līdzcilvēkiem, bet arī par vidi, kur bieži vien nepastāv neiecietības un agresijas robežas**. Sociālo mediju piedāvātā iespēja būt aktīvam informācijas veidošanā un izplatīšanā, vienlaikus

paliekot anonīmam, radījusi vidi, kurā ikviens var paust savas dusmas un neiecietību, nereti pārkāpjot sabiedrībā pieņemtās normas un vērtības:

"Sociālie tīkli veic divējādu funkciju: viena ir ātra emociju novadišana, to emociju, kas manī ir, – ātri novadīt. Bet uzrakstīts vārds nekur nepazūd, un ko tas uzrakstītais vārds nodara tam, kurš to izlasa! Otra funkcija – vārda brīvība, tā nav visatļautība. Cilvēks aiz viltus profila pazaudē savu iekšējo kontroli un visu savu žulti izspļauj, negatīvo nogrūž uz līdzcilvēku."

Dalībniece no dialoga apļiem Kurzemē

Sociālo mediju negatīvā ietekme saskatīta īpaši attiecībā uz bērniem un pusaudžiem, kas, kā norādīja dalībnieki, kļūst arvien neiecietīgāki, ar izteiktu empātijas un cieņas trūkumu pret vienaudžiem un līdzcilvēkiem.

Neiecietība un tolerance pret viedokļu dažādību aktualizējās arī tajās dialoga apļu sarunās, kuras skāra tādas tēmas kā Covid-19 pandēmija un Krievijas izraisītais karš Ukrainā, atklājot, cik polarizēta var būt sabiedrība. Šīs sarunas atklāja arī to, ka **sabiedriskajā telpā⁴ dominējošais naratīvs par vienīgo, pareizo lēmumu ne vienmēr atspoguļo to, kā ikdienā iedzīvotāji risina viedokļu atšķirības, cenšoties nosargāt savstarpējo uzticēšanos tuvāko cilvēku lokā:**

"Covid vai karš – ir jāpieņem tas, ka cilvēkam ir dažādi viedokļi. Manā ģimenē arī dažādi viedokļi, es biju pa vidu. Man svarīgāk saglabāt labas attiecības, nevis izpostīt dēļ kaut kā, kas ir pārejošs. Tas nešķirs mūs kā māsas, ka tu domā savādāk. Jā, mums nesakrīt viedokļi, mēs varam uzklausīt. Jāmāk pieņemt, ka kāds domā citādāk, dēļ tā nav vajadzības sabojāt attiecības."

Dalībniece no dialoga apļiem Sēlijā

Krievijas karš Ukrainā ir aktualizējis **krievu valodas** jautājumu Latvijā. Tas dialoga apļos tika diskutēts no diviem aspektiem – attiecības ar krieviski runājošajiem līdzcilvēkiem un krievu valodas apgūšana skolā.

Kā norādīja dialoga apļu dalībnieki, kopš kara sākuma attiecības ar līdzcilvēkiem, kas runā krieviski, ir kļuvušas sarežģītākas: *"Daudz krievu, baltkrievu cilvēku satiekoties pagriežas prom. Saka – es tagad nedrīkstu runāt. Bet kāpēc? Agrāk taču kopā pat uz koncertiem gājām."* **Sakarā ar Krievijas karu Ukrainā krievu valoda Latvijā ir kļuvusi par šķērslī līdzcilvēku savstarpējā saskarsmē un ietekmē attiecības un uzticēšanos, kas veidojusies ilgā laikposmā.** Vienlaikus, kā atzīst dalībnieki, šāda attieksme nereti veidojas no pašiem krieviski runājošajiem vai mazākumtautību pārstāvjiem: *"Tā ir šo cilvēku pašu sajūta. Nav iemesla. Varbūt ne īsti saprot latviešu valodu, varbūt saņem info no tādiem avotiem, kādiem saņem..."* Latviski runājošie cilvēki ne vienmēr saskata pamatu šādām izmaiņām savstarpējās attiecībās: *"Nekad tā nav bijis. Man visas kaimiņienes [krievvalodīgās] foršas kundzītes. Tas rada sašķelšanos."*

⁴ Skat., piemēram:

- NRA. Infektoloģe: šoruden jāvakcinējas visiem.

<https://neatkariqa.nra.lv/veselibu/388557-infektologe-soruden-javakcinejas-visiem>

- Liepajniekiem.lv. Agnese Strazda: Visiem ir jāvakcinējas ar tām vakcīnām, kas ir pieejamas.

<https://www.liepajniekiem.lv/viedokli/agnese-strazda-sava-pote-katram-pasam-jamekle/>

- LSM. Ojārs Rubenis pret karu Ukrainā: Arī klusēšana ir pozīcija.

<https://www.lsm.lv/raksts/kultura/kulturtelpa/ojars-rubenis-pret-karu-ukraina-ari-klusšana-ir-pozīcija.a446727/>

Publiskajā telpā aktualizētajās diskusijās par krievu valodas apguves pārtraukšanu skolā⁵ vairāki dialoga apļu dalībnieki saskata nepamatotu situācijas saasināšanu:

"Mani tracina krievu valodas aizliegšana. Kur dzīvojam, tur dzīvojam. Ir tāda vēsture, kāda ir. Latvietis – Uldis Bērziņš, viņš ar mani runā krieviski. Viņš saka – [runājam] vai nu latgaliski, žīdiski, krieviski vai poliski, man dzīvē nav bijusi vajadzīga latviešu valoda. Tie, kas nemācīsies krievu valodu, tie būs zaudētāji."

Dalībnieks no dialoga apļiem Vidzemē

Krievu valodas zināšanu nepieciešamību dalībnieki pamatoja ar dažādiem argumentiem – tajā runā arī *"inteliģenti cilvēki"*, tā tiek izmantota saziņā *"ar dažādu tautību cilvēkiem"*, savukārt kāda dalībniece no dialoga apļa Kurzemes pusē, kurai bērni apgūst šo valodu skolā, norādīja, ka savus bērnus motivē to mācīties, jo *"mums ir jāzina, ko mūsu ienaidnieks runā"*.

⁵ Skat., piemēram, TV3 sižetu: Pēc četriem gadiem skolās plāno liegt apgūt krievu valodu kā otru svešvalodu <https://zinas.tv3.lv/latvija/pec-cetriem-gadiem-skolas-plano-liegt-apgut-krievu-valodu-ka-otru-svesvalodu/>

Uzticēšanās pašvaldībai

Mēs uzticamies ģimenei, tālāk – pilsētai, pilsētniekiem.

Uzticēšanās pašvaldībai ir lielāka nekā valsts iestādēm vai politiķiem. Dialoga apļu rezultāti ļauj secināt, ka tās pamatā ir vairāki faktori – lokālpatriotisms savai teritorijai, vietējās pašvaldības pieejamība, kā arī tas, ka pašvaldības nodrošinātie pakalpojumi cilvēkiem ir būtiski to ikdienas dzīves organizēšanai. Vienlaikus sarunas visos minētajos aspektos atklāj virkni izaicinājumu, kas iedzīvotājiem liek būt piesardzīgiem savās attiecībās ar pašvaldību.

Lokālpatriotisms jeb piederības sajūta savai teritorijai un uzticēšanās savai kopienai, savas teritorijas iedzīvotājiem ir viens no faktoriem, kas veicina cilvēku uzticēšanos arī vietvarai. Kā norādīja diskusiju dalībnieki, pašvaldību vēlēšanās tiek balsots par vietējiem cilvēkiem, kas parasti ir zināmi vai pat personīgi pazīstami, līdz ar to izvēle

tiek izdarīta, visbiežāk zinot kandidātus, – "šeit mēs viens otru pazīstam un zinām, ka no ābeles bumbierus nav vērts gaidīt". **Iespēja ievēlēt cilvēkus, kurus pazīst vai par kuru darbību ir bijusi iespēja pārliecināties, ir nozīmīgs faktors, kas nosaka cilvēku uzticēšanos pašvaldībai, turklāt, kā atzīst diskusiju dalībnieki, ir arī iespēja konkrētam cilvēkam prasīt atbildību:** "Arī pašvaldībā ir sava krēslu dalīšana. Bet tie ir konkrēti cilvēki. "Tu tā teici, tad tu to dari" – var šim cilvēkam paprasīt [atbildību]." Arī pašvaldības darbības mērogs – procesu, pakalpojumu un infrastruktūras nodrošināšana konkrētā teritorijā – ļauj cilvēkiem ātrāk pārliecināties par pašvaldības darba kvalitāti.

Uzticēšanos pašvaldībai nodrošina arī tas, ka cilvēkiem ir saprotamāka tās darbība, jo tā **nodrošina publiskos pakalpojumus un uztur infrastruktūru, kas iedzīvotājiem ir nozīmīga ikdienā:** "Pašvaldības atbild par problēmām, kas mums ir tuvākas – skolas, bērnudārzi." Tāpat nozīmīga ir **pašvaldības pieejamība un sasniedzamība** iedzīvotājiem: "Pašvaldība ir izpildvara, ja mums problēma, mēs griežamies tur, tāpēc lielāka uzticība." Vienlaikus šajā līmenī ātrāk ir saskatāms pašvaldības nepaveiktais: "Tikāties ar novada vadītāju, iedevām trīs iesniegumus no iedzīvotājiem. "Labi, visu darīsim." Pagāja kāds laiks, zvanu uz kanceleju – vai ir mūsu iesniegumi reģistrēti, atbilde – nē. Sniedzu vēlreiz elektroniski, bet kāda var būt uzticēšanās..."

2021. gadā būtiskas izmaiņas visos minētajos aspektos radīja administratīvi teritoriālā reforma, īpaši tajās teritorijās, kur vairāki novadi tika apvienoti vienā.

Diskusiju dalībnieki norādīja uz vairākām pārmaiņām, kuras ietekmējušas arī cilvēku uzticēšanos savām vietvarām. Viena no tām – pašvaldību attālināšanās no cilvēkiem: "Esam lielā pašvaldībā, mēs esam daudz iemācījušies jaunu, bet no cilvēkiem valsts ir attālinājusies vēl par dažiem kilometriem. Ja cilvēks nevar aiziet pie tā, kurš pieņem par viņu lēmumu..."

Attālināšanās, iedzīvotāju vajadzību nesaklausīšana, formālu atbilžu sniegšana un problēmu pēc būtības nerisināšana ir biežāk minētās problēmas, ar ko dialoga apļu dalībnieki saskārušies pēc administratīvi teritoriālās reformas:

"Bija novadu apvienošanās, un tur vairs uzticēšanās nevar būt, attieksme ir klaji ironiska, noliedzoša. Atbildes – precizēsim, noskaidrosim likumā noteiktajā kārtībā. Nav normāli. Bet jautājumi ir vietējiem satraucoši, ko gribētu uzlabot. Kultūras namam nodega jumts, tur nav nekādu atbilžu, kad vispār kaut ko sāks darīt. Un šādu jautājumu, konkrētu, kas svarīgi mūsu teritorijai, ir daudz. Bet mums tik stāsta vīziju, kā viņi to redz."

Dalībniece no dialoga apļiem Kurzemē

Formālā pieeja iedzīvotāju vajadzībām, kurai neseko turpmāka rīcība, kas pēc būtības risinātu iedzīvotājiem aktuālos jautājumus konkrētajā teritorijā, būtiski mazina uzticēšanos pašvaldībai: "Jaunajā novadā sākumā bija "deputātu laiki" – pirmo pusgadu cilvēki regulāri pieteicās [tikties ar deputātiem]. Tagad vairs nepiesakās, un neviens deputāts arī vairs nebrauc uz mūsu mazpilsētu. Jo sola, bet nedara."

Dialoga apļu dalībnieki norādīja uz birokrātiskā sloga palielināšanos: "Mūsu pašvaldība ir zvērīgi liela. Tas maina darbības ātrumu. Iesniegumi ceļo mēnešiem. Kad un kur iesniegums nonācis, nav saprotams. Zvanot saproti, ka tur ir tāda

mašīnērija, caur kuru tam iesniegumam jāiziet!" Bija dalībnieki, kas, lai gan process ir kļuvis ilgāks un garāks, novērtēja, ka pašvaldība vienmēr atsaucas un reaģē uz situāciju, citi savukārt norādīja uz gluži pretēju pieredzi: *"Cilvēkiem vispār vairs nav skaidrs, kur vērsties. Pagastā bija konkrēti cilvēki, pie kuriem aiziet, tagad nav neviena, pie kā vērsties."*

Papildus grūtībām saprast, kā risināt sev aktuālos jautājumus ar pašvaldību, ir arī vilšanās, ka **pretēji reformas solītajam attiecībā uz kvalitatīvāku un efektīvāku pašvaldību darbu un pakalpojumu sniegšanu, iedzīvotāji pieredz tiem aktuālo problēmu lēnāku risināšanu vai nerisināšanu** vispār: *"Toreiz mums stāstīja, ka viss notiks – policija, atkritumi, ceļi, ūdens attīrīšana. Kur tas viss palika? Nomalēm palīdz tikai tad, ja ir savējais."*

Diskusiju dalībnieki bieži pretnostatīja situāciju pirms un pēc teritoriālās reformas, atsevišķos gadījumos saskatot pozitīvas pārmaiņas: *"Mani bērni mācījās lauku skolā, un [tas] bija briesmīgi, to lauku skolu likvidēja, tagad mācās Grobiņā. Tur ir ļoti labi. Bet līdz tam nevarēja, jo nebija autobusa uz Grobiņu."* Tomēr būtiski vairāk dalībnieku min piemērus par sadarbības ar pašvaldību pasliktināšanos: *"Kad bija mazais novads, viss notika. Tagad ir lielās pašvaldības, lieli iepirkumi, viss atpakaļgaitā aizgājis."* Vairākkārt dalībnieki norādīja, ka **reformas rezultātā samazināts pašvaldības darbinieku skaits, to vietā neatstājot nekādas alternatīvas**: *"Vairs nav uz vietas ne pārvaldnieka, ne sekretāres. Pārvaldes ēka ir tukša. Un tad ir grūti izteikt savu domu, vajadzību, pavaicāt, ar kuru sazināties."*

Dialoga apļu dalībnieki norāda, ka iedzīvotājiem būtu vieglāk pielāgoties reformas radītajām pārmaiņām, ja tos **vairāk informētu par jauno kārtību** – *"soli pa solim instrukcijas, skaidri ieteikumi, ko darīt noteiktās dzīves situācijās"*, turklāt ir būtiski, lai informācija iedzīvotājiem būtu nodrošināta tiem pieejamā un saprotamā veidā, mazinot cilvēku nedrošību un apjukumu sadarbībā ar pašvaldības iestādēm: *"Jābūt vienotiem, vienkāršiem noteikumiem, kā to darīt. Cilvēki jūtas stulbi, apjukuši, un rodas neuzticība."*

Uz neefektīvāku pašvaldības darbu norāda arī tie dialoga apļu dalībnieki, kuri strādā pašvaldībā: *"Agrāk strādājām kopā, tagad visi atsevišķi – bibliotēka, skola, komunālie vairs nesadarbojas savā starpā. Katrs izdara darbu pa savam, bet, izrādās, rezultāts nav tāds, kāds bijis vajadzīgs. Savstarpējā sadarbošanās pašvaldībā nenotiek."* Savukārt kāds cits dalībnieks atzina, ka **pēc vairāku novadu apvienošanās iekšējā neuzticēšanās pašvaldības pārvaldē ir tik liela, ka darbiniekiem kļūst arvien grūtāk veikt savus pienākumus**: *"Gan atalgojuma, gan funkcionalitātes ziņā uzticības zudums iestādei. Pašvaldībā ir daudz vakanču pēc apvienošanās."*

Vēl viena tēma, kas aktualizējās atsevišķos dialoga apļos, bija **iedzīvotāju līdzdalība un iesaiste lēmumu pieņemšanā**. Lai arī, kā atzina dalībnieki, pēc Covid-19 pandēmijas iedzīvotāju aktivitāte kopumā kļuvusi zemāka gan pasākumu apmeklētībā, gan pilsoniskajās aktivitātēs, tomēr iedzīvotāji novērtē, ja pašvaldība tos tieši uzrunā un meklē iespējas ar tiem sadarboties: *"Mums notika četras iedzīvotāju padomes tikšanās. Mēs to uztvērām kā lielisku līdzdalības instrumentu, ka beidzot cilvēkiem ir iespēja pieslēgties sadarbībai, kopā kaut ko risināt."* Taču, kā norādīja dalībnieki, ir

būtiski, lai arī pašvaldības redz iedzīvotāju padomes kā iespēju uz klausīt un iesaistīt iedzīvotājus teritorijas attīstības jautājumu risināšanā.

Lai arī pašvaldības virzienā tika adresēts daudz kritikas, tomēr sarunās atklājās situācijas, kad arī **no iedzīvotāju puses nav godprātīga attieksme pret pašvaldību**. Kā atzīst dalībniece, kas bijusi pašvaldības vadītāja, pat tad, ja pašvaldība seko labas pārvaldības principiem un ir atvērta attiecībās ar iedzīvotāju: *"Tu vari rādīt faktus un dokumentus, bet cilvēks netic tiem un pasaka, ka tu melo. Baltu padarīt par melnu – ir, kas to dara apzināti."* Savukārt kāda cita dalībnieka minētais piemērs demonstrēja iedzīvotāju negodprātīgo rīcību un situācijas izmantošanu: *"Ir tādi cilvēki, kas saņem savus pabalstus, jo jaunībā sakāvušies un dabūjuši invaliditāti. Tagad pabalstus saņem un tos nodzer. Viņam prasu: "Kāpēc tev pa nakti deg elektrība, viss rūc un skan?" Man atbild: "A man to visu apmaksās. Aiziešu uz sociālajiem." Tajā pašā laikā tam, kuram tiešām palīdzību vajag, kas pēdējās kapeikas skaita, tam nepietiek."* Atbalsts mazāk aizsargātajām iedzīvotāju grupām ir būtisks instruments sabiedrības drošības un uzticēšanās veidošanai, taču vienlaikus, kā norādīja dialoga apļu dalībnieki, tas ne vienmēr ir motivējošs faktors kvalitatīvu un līdzatbildīgu attiecību veidošanai: *"Viņiem diemžēl ir visu veidu atbalsts, pabalsti. Cilvēki varētu iet grāvjus rakt, tagad vētras sekas likvidēt. Bet nē, viņiem pašvaldība, valsts visu piegādā."*

Abpusēji godīga un atvērta sadarbība ir uzticēšanās pamatā starp pašvaldību un iedzīvotājiem. Dialoga apļu sarunas parādīja, ka iedzīvotāju uzticēšanās pašvaldībai šobrīd pieredz virkni izaicinājumu, kas prasa pārskatīt esošo darbību. **Dalībnieki norādīja uz nepieciešamību nodrošināt atklātāku pašvaldības darbu, skaidrus noteikumus, kā sadarboties ar pašvaldību, un ne tikai aktīvāku iedzīvotāju informēšanu un uz klausīšanu, bet arī iesaistīšanu procesos, kas skar viņu vajadzības un viņu teritorijas attīstību.**

Uzticēšanās valsts institūcijām

*Tas, ko mēs gaidām no valsts pārvaldes, būtībā ir pamatlietas.
Ja pamatlietās tev tiek atteikts vai draud atteikt
vai ja tām nav piekļuves, tad ir grūti ar uzticēšanos.*

Latvijas iedzīvotāju uzticēšanās līmenis valsts pārvaldei ir viens no zemākajiem OECD valstīs⁶ un Eiropas Savienībā, tādēļ valsts plānošanas dokumentos noteikts mērķis to uzlabot⁷, un tas bija viens no pamudinājumiem īstenot šos dialoga apļus.

⁶ OECD. 2021. Trust in Government. <https://www.oecd.org/governance/trust-in-government/>

⁷ Ministru kabineta 2023. gada 8. maija rīkojums Nr. 240 "Par Valsts pārvaldes modernizācijas plānu 2023.–2027. gadam".

Dialoga apļu dalībnieki norādīja uz virkni grūtību, ar kurām tiem nācies saskarties, risinot personīgos, ģimenes vai uzņēmuma jautājumus. **Šķēršļi saskatīti gan nepietiekamā valsts institūciju pieejamībā un kvalitatīvas informācijas nodrošinājumā, gan arī nevienlīdzīgās pozīcijās attiecībā uz pienākumiem un saistību izpildi un atbildību par paveikto (vai nepaveikto).**

Dialoga apļu dalībnieki novērtēja arī pozitīvās pārmaiņas – arvien vairāk jūtama iedzīvotāju uzklauššana un valsts institūciju iedziļināšanās iedzīvotāju vajadzībās, kā arī centieni veidot uz sadarbību vērstas attiecības ar iedzīvotājiem, tos informējot, konsultējot neskaidros jautājumos un palīdzot tiem atrisināt dzīves situācijas, pirms iestājas kādas sankcijas. Īpaši tiek novērtēts, ja pozitīvas pieredzes pamatā nav tikai atsevišķu darbinieku attieksme, bet strukturālas pārmaiņas visā iestādes darbībā un pakalpojumu sniegšanā.

Informēts, uzklaušts, iesaistīts

Pozitīvi piemēri attiecībā uz kvalitatīvu sadarbību un līdz ar to arī uzticēšanos tika minēti vairākās jomās un vairāku valsts iestāžu darbā. Dialoga apļu dalībnieki atzina, ka augsti novērtē situācijas, kad tiek uzklaušti un to vajadzības tiek risinātas pēc būtības: *"Piemērs no Valsts ceļiem – uzrakstījām vēstuli, lai samazina atļauto ātrumu un vislabāk – līdz 50 km/h, jo mums tur tirdziņš un arī lielā tehnika netiek pāri. Pēc 30 dienām atbilde – uz 50 km/h nevar samazināt, bet uz 70 km/h samazinās."* Augsti tiek novērtētas arī situācijas, kad iedzīvotāju viedoklis un vajadzības tiek izzinātas jau kādas iniciatīvas izstrādes procesā: *"VARAM, organizējot vienoto balsošanas sistēmu līdzdalības budžetam, daudz zvana un konsultējas, daudz prasa – kas strādā, kas nē. Domāju, ka rezultāts būs labs. Man rodas uzticība, jo man prasa viedokli."*

Diskusiju dalībnieki ļoti atzinīgi novērtēja **uz kvalitatīvu sadarbību vērstas attiecības**, to saskatot, piemēram, situācijās, kad valsts iestādes laikus informē par savu vizīti vai kāda termiņa beigām, tādējādi dodot skaidru signālu iedzīvotājam, ka ir vērstas uz atvērtu sadarbību (*"tev atgādina, ka beigu termiņš tuvojas, patīkami"*). Visatzinīgākie vārdi tika veltīti tiem valsts iestāžu darbiniekiem, kas ne vien izskata iedzīvotāju lietas, bet arī **proaktīvi sazinās un iesaka labāko risinājumu**: *"Ilgā no VID, svēts cilvēks! Zvans sestdien no rīta – tev tur tā tabula jāaizpilda tā un tā, tad vairāk atgūsi."* Drošības sajūtu sadarbībā ar valsts pārvaldi cilvēkiem dod arī sapratne un atbalsts kādu nepilnību novēršanai: *"Valsts augu aizsardzības dienesta inspektori vienmēr laicīgi informē, kad būs, ko pārbaudīs. Tas ir normāls dialogs. Pirms diviem gadiem kaut kas [bija] nepareizi aizpildīts, – nevis sodīja, bet pakonsultēja un iedeva laiku izlabot."*

Sods ir viens no jutīgākajiem jautājumiem iedzīvotāju un valsts iestāžu attiecībās. Bija diskusiju dalībnieki, kuri atklāti atzina, ka baidās runāt ar valsts iestāžu darbiniekiem, lai netiktu sodīti, saņemot negatīvu lēmumu: *"Es arī esmu iemācījusies nerunāt. Tev to naudu [projektam] vajag, ko tu iesi kasīties."*

Grūtības sazināties ar valsts iestādēm

Kā šķērslis vairākkārt tika minēta skaidras un saprotamas informācijas pieejamība par valsts pārvaldes darbu – norādot gan uz informācijas neesību ("Ja nezini īsto cilvēku, kam pazvanīt un noskaidrot savu jautājumu, ir grūti. Roboti nelīdzēs. Un konsultanti ir nekompetenti."), gan uz tās **nesaskaņotību starp dažādām iestādēm** ("Atrodu info – o, ir, kas vajadzīgs, ieej citur, bet tur cita informācija. Un apjūc."). Informācijas nesaskaņotība atbalsojas arī iestāžu dažādajā izpratnē un prasībās, radot papildu slogu iedzīvotājiem un šaubas par valsts un pašvaldību iestāžu kompetenci: "Nav valsts iestādēm savstarpējās kontaktēšanās, lai risinātu situācijas. Liekas institūcijas, lieki darbi, kas izmaksā konkrētu naudu. Zemes dienests – viss digitalizēts, bet ar būvvaldi – jāturpina dot informāciju, kas maksā naudu, piemēram, mērniecības pakalpojumu veidā."

Visbiežāk informācijas nepieejamība vai sarežģītība tika minēta attiecībā uz mazāk aizsargātajām iedzīvotāju grupām, kuras tādēļ nepieklūst valsts iestāžu pakalpojumiem vai atbalstam: "Ja es nevaru atrast, tad kā [var] cilvēks bez prasmēm, izglītības?" Kā atzina sieviete, kas ilgstoši cietusi no vardarbības partnerattiecībās: "Tās lielākās traumas attiecībās ar valsti – cilvēki nav informēti, kā valsts var palīdzēt."

Valsts iestāžu fiziska nepieejamība bija vēl viens aspekts, kuru aktualizēja dialoga apļu dalībnieki: "Es "nesagreģmošu" to, ka mūsu VID durvis ir slēgtas un kopš Covid nav atslēgtas. Man ir vajadzība komunicēt ar VID, caur EDS bija jāprāts ar viņiem komunicēt." **Daudzu diskusiju dalībnieku redzējumā iespēja tiešā veidā sazināties ar ierēdņiem un savstarpēji komunicēt ir efektīvākais veids, kā atrisināt vajadzības.** Iestāžu rastais risinājums – izmantot digitālos asistentus (čatbotus vai cilvēkus), kas palīdz atrast informāciju iestāžu vietnēs, – vēl nav ieguvis cilvēku uzticību: "Es viņiem neuzticos, varbūt vienkārši nemāku noformulēt jautājumu, bet tad jau mazizglītots vēl mazāk to prātis." Savukārt citi dalībnieki atzina, ka "[par digitālajiem asistentiem] ir tikai dzirdēts, bet nezinu, kas tas ir".

Digitalizācijas labirintos

Pāreja uz e-pakalpojumiem un digitalizācija raisīja plašas diskusijas gandrīz katrā dialoga apļu sarunā, atspoguļojot lielu pieredzes un viedokļu daudzveidību.

Daļa diskusiju dalībnieku norādīja, ka aktīvi izmanto un novērtē jauno iespēju sniegtās priekšrocības gan sadarbībai ar valsts iestādēm, kas **padara procesus efektīvākus un pieejamākus** ("čekus, iesniegumus var iesniegt elektroniski"), gan savstarpējo jautājumu risināšanā ("Ir jauki, ka Būvniecības infosistēmā ar internetbanku ļauj pieslēgties un nobalsot kopsapulcēs. Dzīvokļu īpašnieki daļa dzīvo ārzemēs, agrāk bija grūti savākt parakstu uz sapulcēm, tagad ērti.").

Tomēr būtiski vairāk bija to dalībnieku (īpaši reģionos un lauku teritorijās), kuri digitalizācijā, līdzīgi kā administratīvi teritoriālajā reformā, saskata **valsts institūciju attālināšanos** no iedzīvotājiem:

"Ir dažādi cilvēki, katram dažādas vajadzības, iespējas. Ir internets, bet mēs attālināmies. Cilvēku iespējas pazūd, mēs norakstām veselu cilvēku slāni, jo viņi baidās, ka, nepareizi piespiežot ciparu, datora taustiņu, visu sačakarēs."

Dalībnieks no dialoga apļiem Kurzemē

Zemas digitālās prasmes bija viens no biežāk minētajiem argumentiem digitālo risinājumu straujai ieviešanai. Seniori, iedzīvotāji ar zemākiem ienākumiem vai izglītības līmeni, kā arī lauku teritorijās dzīvojošie, kuriem interneta pieejamība ir ierobežota vai tās vispār nav, bija biežāk minētās grupas, kurām nav iespējas izmantot e-pakalpojumus. Tomēr, kā diskusijā norādīja kādas universitātes mācībspēku pārstāve, arī pārliecība par jaunās paaudzes digitālajām prasmēm ne vienmēr ir pamatota: *"Jaunie studenti 18 gados savu laiku pavada telefonos, šķiet, ka varētu zināt visu, bet viņi neprot elektroniski sagatavot iesniegumus, parakstīt līgumus, sagatavot prezentācijas."*

Lai palīdzētu izmantot e-pakalpojumus iedzīvotājiem, kuriem jaunās komunikācijas un digitālās tehnoloģijas nav saprotamas vai pieejamas, nereti tiek pārkāpti noteikumi. Turklāt tas notiek ne tikai tāpēc, lai izlīdzētu vienas mājsaimniecības ietvaros vai radu lokā, – palīdzība tiek lūgta arī cilvēkiem, kuriem, atsaucoties uz lūgumu, jāpārkāpj noteikumi, pildot savus darba pienākumus: *"Mēs kā bibliotekāri nemaz nedrīkstam list cilvēku kontos, bet [ko darīt] ja cilvēki paši to nemaz nespēj?"* Liels risks un arī atbildība tiek uzlikta gan palīdzības lūdzējam, gan tās sniedzējam:

"Vecākā paaudze ļoti uzticas – rēķinu maksāšana, mašīnu apdrošināšana, viņi negrib iet tajās tehnoloģijās, viņi baidās. Pie manis jau 3 kodu kalkulatori, viņi man uzticas, ka es to izdarīšu, samaksāšu termiņos."

Dalībnieks no dialoga apļiem Vidzemē

Diskusiju dalībnieki norāda uz nepieciešamību meklēt risinājumus, kas ļautu palīdzēt tiem, kam tas nepieciešams, neradot riskus vai apdraudējumu nevienai pusei:

"Viens no vecākiem ir pašnodarbināts, palīdzu e-vidē sakārtot tās lietas. Viņi [VID] man nedod atbildes, jo es tomēr kāda cita cilvēka lietas risinu. Būtu tad iespēja elektroniskam pilnvarojumam kā dēlam, meitai vai tiešajam radniekam."

Dalībnieks no dialoga apļiem Sēlijā

Sarunas izgaismoja arī virkni citu problēmu, ar kurām diskusiju dalībnieki saskārušies, cenšoties sadarboties ar valsts pārvaldi e-vidē:

- neērtais e-pakalpojumu lietojums: "E-pārvalde ir ļoti nedraudzīga cilvēkiem. Mēs visur uz vieniem un tiem pašiem grābekļiem kāpjam – e-klase, e-veselība, e-latvija, e-rīga. Visiem ir jābūt maksimāli draudzīgiem – lielākiem burtiem, pilnvērtīgāku meklēšanas funkciju.";
- valodas sarežģītība: "Palīdzu cilvēkiem tikt latvija.lv un deklarēties. Tas nav vienkārši, tur visu laiku kaut kas mainās, un cilvēki netiek galā. Valoda ir tik sarežģīta latvija.lv, netiek ievērots princips – lietot vienkāršu valodu.";
- e-pārvaldes potenciāla ierobežota izmantošana pat vienas nozares ietvaros: "Kāpēc tie papīri elektroniski no vienas iestādes nevar pāriet uz citu?";
- mazefektīva birokrātijas samazināšana: "Ar katru gadu nāk digitalizācija, bet darbiņi, atskaites pieaug.";

- pašas valsts pārvaldes inerce jauno iespēju izmantošanā: "Man ir e-adrese e-latvijā, bet, piemēram, policija ignorē to, arī citas iestādes ignorē. Policija meklē manu mājas adresi, lai nosūtītu paziņojumu."

Neskatoties uz minētajiem trūkumiem, **e-pārvaldē tiek saredzēts potenciāls efektīvāk organizēt procesus, īpaši bieži šāds pieprasījums tika dzirdēts no diskusiju dalībniekiem, kuriem ir sava uzņēmējdarbība vai saimnieciskā darbība:** *"Iesniegumu izskatīšanas laiks 30 dienas, kādas 30 dienas?! Tas jau būs cits laiks! 3 stundas, 3 dienas – maksimāli!"* Taču ir pieprasījums pilnveidot e-pārvaldi: *"Vienalga, vai tas ir mākslīgais intelekts. Ir programma, ir sistēma, ir algoritms un ir tie, kas to risina. Man nevajag zvanīt izpilddirektoram un stāstīt, kā tavs darbinieks nedarīja šo. Vienīgais iemesls, kāpēc ejam tos īsos ceļus, ir laiks."*

Lai cik sekmīgi izdotos atrisināt problēmas, kas saistītas ar e-pārvaldi, tomēr **būtiski ir nodrošināt, lai visiem iedzīvotājiem ir pieejama pamatinformācija (piemēram, informatīvas vēstules iedzīvotājiem), tai skaitā arī tām iedzīvotāju grupām, kuras nelieto mūsdienu digitālās komunikācijas iespējas:** *"Izkārtne vajadzīga, ka cilvēks pie tā plakāta var pieiet un atrast telefona numuru. Jo internetā viņš neatradīs to informāciju, ja to [internetu] vispār neizmanto."*

Birokrātijas slogs

Birokrācija kā problēma aktualizējās daudzās dialoga apļu sarunās. Lai arī nereti tā tika vispārināta, bez konkrēta konteksta, attiecinot uz valsts pārvaldi vai pat valsti kopumā, tomēr vienlaikus dalībnieku pieredzes stāsti ļauj identificēt, kādos jautājumos birokrācija izjūtama visbiežāk:

- formālisms saziņā, bez mērķa palīdzēt cilvēkam atrisināt problēmsituāciju: "Pārsvārā norāda nākamās iestādes tālruni. Pret tevi izturas laipni, bet vai ir rezultāts?";
- procedūru sarežģītība: ".. likumu un noteikumu skaists virknējums, bet aiz tā – piedodiet, es to zinu, bet es jums nedrīkstu pateikt priekšā. Ar komunikāciju jau viss bija kārtībā, sistēma ir, bet, lai nokļūtu un ietu pa tiem pakāpieniem, – tas ir pārāk sarežģīti.";
- pārmērīga uzraudzība un neadekvātas prasības, kas iedzīvotājiem uzliek papildu pienākumus: "Darbā klausos kolēģes sarunu ar CFLA, kādas absurdas lietas prasa! Es saku kolēģei – savācam pierādījumu no 10 pašvaldībām par to "idiotismu", ko CFLA prasa, un cīnāties pret to!"

Greizie atbildības svāri

Dialoga apļu sarunās daudzkreiz izskanēja piemēri, kas demonstrēja **valsts iestāžu un iedzīvotāju attiecību nevienlīdzīgo vai pat hierarhisko raksturu. Iedzīvotāji jūtas neaizsargāti un bezspēcīgi attiecībās ar valsts iestādēm. Nedrošība visbiežāk izriet no valsts iestāžu lēmumu un rīcības neparedzamības un dažreiz arī konsekvences trūkuma tajos**, nedodot nepieciešamo drošības un paļaušanās sajūtu, lai uzticēšanās veidotos:

"Prasīja kautuvē flīzēt – noflīzējām. Pēc mēneša noteikumi, ka vairs nedrīkst, jo starp flīzēm šuvēs krājas mikrobi. Labi, uztaisām visu, kā vajag. Bet tad – nav otras izejas, lai pa vienām [durvīm] ienākam, pa otrām jāiziet ārā....Vajag tak kaut kādu cilvēcīgu sapratni."

Dalībnieks no dialoga apļiem Kurzemē

Nevienlīdzīgas attiecības diskusiju dalībnieki saskata arī katrai pusei izvirzītajās prasībās attiecībā uz atbildības uzņemšanos par pieņemtajiem lēmumiem vai rīcību: *"Ja man kā zemniekam būs parāds, man būs pārrēķins. Es par to maksāšu. Valstī var pazust miljoni, ir neizdarīti darbi, bet par to neatbild neviens."*

Netaisnības sajūta ir arī par to, ka iedzīvotāji vienmēr *"tiek sodīti"* par nokavētiem termiņiem, pieļautām kļūdām vai neizpildītiem nosacījumiem, savukārt par valsts pārvaldes darbinieku kļūdām vai nolaidību atbildību neviens neuzņemas pat tad, ja nodarīti tieši zaudējumi iedzīvotājam: *"VID nav ielicis ķeksi, un tu esi parādnieks un nevari piedalīties iepirkumā, jo kāds sistēmā nav ielicis vai izņēmis ķeksi."*

Dalībnieku ieskatā, **trūkst mehānisma, kas valsts pārvaldei problēmu gadījumā liktu uzņemties atbildību, un tas mazina uzticēšanos ne tikai konkrētajai valsts iestādei vai tās darbiniekiem, bet arī valsts pārvaldei un valstij kopumā:**

"Atjaunojot neatkarīgu Latviju, bija atbildības institūts, bet no Saeimas uz Saeimu atbildības institūts tika iznīcināts. Ar baltiem diegiem, skaistām frāzēm... Tauta negūst taisnīguma sajūtu. Neviens jau neprasa linča tiesu, bet, ja ir kāds neizdevīgs līgums, piemēram, pasažieru vilciena iepirkums, vesela paudze izaugusi, bet mums to vēl nav, tikai visu laiku tiesvedības, to visu taču var izsekot. Šī sistēma nekalpo taisnīgumam, sabiedrībai."

Dalībniece no dialoga apļiem Kurzemē

Minētie aspekti – **pārmērīgās un nekonekvētās prasības, kontrole, atbildības neuzņemšanās, saistību neizpilde no valsts pārvaldes puses – rada vilšanos un netaisnības sajūtu, kas var radīt iemeslu iedzīvotājam meklēt pašam savu izdzīvošanas veidu, "kā viņam ļauj viņa situācija".**

Nereti tieši tādā veidā sajūstā netaisnība ir pamats, lai **attaisnotu darbošanos ēnu ekonomikā** (*"Kāda jēga maksāt nodokļus? Es teiktu, ejiet melnajā zonā un nemaksājiet nodokļus, mūsu valstī nemāk saimniekot"*) vai pamatotu izvēli **nedzīvot Latvijā** (*"Draugi Lielbritānijā saka, ka varētu braukt atpakaļ, bet visi tie dokumenti un sadarbība ar valsti... Negrib. Ja salīdzinu, kā lietas ir sakārtotas Lielbritānijā un šeit, kā diena pret nakti"*).

Atsevišķs aspekts, kas izgaismojās sarunās par neuzticēšanos valsts pārvaldei un tās iestādēm un institūcijām, ir to vājā kapacitāte. Diskusiju dalībnieki norādīja uz **valsts iestāžu pārslodzi un resursu nepietiekamību**, par ko tie pārliecinās, gan saņemot iestāžu pakalpojumus, gan komunicējot ar iestādēm, gan gūstot informāciju plašsaziņas līdzekļos: *"Šīm iestādēm nav kapacitātes. Man ir žēl valsts iestāžu darbinieku, jo viņi nevar sniegt to pakalpojumu, kādu gribu. Sistēma ir vāja ricībā, resursos, kvalitātē."*

Iedzīvotāju neuzticēšanās valsts pārvaldei, kā arī citiem publiskās varas līmeņiem (tai skaitā pašvaldībai, izpildvarai un likumdevējvarai) nav tikai sabiedrības uzticēšanās jautājums. Kā norādīja vairāki diskusiju dalībnieki, tas ir arī **valsts drošības jautājums**: *"Neuzticība valstij, pašvaldībai ir sensitīva lieta, to izmanto mūsu ienaidnieks. To izmanto visi troļļi, antivakseri un citi. Viņi izmanto visu mūsu vājumu, tāpēc ir svarīgi uzticēšanos celt."*

Cilvēks un politiķi (politiskās partijas)

*"Pagaidām neredz nevienu partiju,
kur darbi sakrīt ar vārdiem."*

Demokrātiskas iekārtas veiksmīgai iedzīvināšanai un ilgtspējai būtiska ir iedzīvotāju uzticēšanās politiķiem. Dialoga apļa diskusijās par uzticēšanos politiķiem un politiskajām partijām iezīmējās vairāki dalībniekiem būtiski aspekti – vēlēšanu process, politiķu profesionalitāte, politisko lēmumu prognozējamība un pēctecība.

Mazākais ļaunums jeb vēlēšanas un politiķu solījumi

Diskutējot par vēlēšanām Latvijā, dialoga apļu dalībnieki atzina, ka uzticas vēlēšanu norisei un rezultātiem: *"Pie mums nevilto vēlēšanas, mēs ticam vēlēšanu rezultātiem."* Daudz plašākas diskusijas raisījās par vēlēšanu sistēmu kopumā. Vairāki dalībnieki pauda nožēlu, ka jābalso par partiju sarakstiem, jo *"katrā partijā ir cilvēki, kuriem mēs neuzticamies"*, uzskatot, ka vislabākie un uzticamākie rezultāti būtu, ja vēlēšanu sistēma ļautu balsot par atsevišķiem kandidātiem.

Neapmierinātība tika pausta par to, ka esošā vēlēšanu sistēma ļauj iekļūt Saeimā pat tiem politiķiem, kuri vēlēšanās ieguvuši negatīvu vērtējumu: *"Kad redzi, ar kādiem traipiem cilvēks ienāk, tad nespēj uzticēties."* Kāds diskusiju dalībnieks no Pierīgas vēlēšanu pieeju balsošanai raksturoja šādi: *"Parasti ir tā – mēs to mazāko ļaunumu izvēlamies, nevis, ka tu baigi vērtē, bet to mazāko ļaunumu. Tāda ir valsts, un tāda ir uzticēšanās."*

Dialoga apļos bija arī tādi dalībnieki, kuri atklāti atzina, ka nemaz nepazīst kandidātus, par kuriem jābalso, un ka kritēriji, par kuru kandidātu atdot savu balsi, nebūt nav balstīti uz *"mazāko ļaunumu"* vai kandidāta profesionalitātes, darba pieredzes vai izglītības izvērtējumu:

"Iedomājieties tagad par cilvēku, kas ikdienā cīnās par izdzīvošanu, kuram nav laika domāt par visādām augstākām vērtībām. Viņš taču tur balso uz labu laimi. Un neapvainojieties, bet arī krievvalodīgajiem vēlēšanu grāmatā jāskatās uz nezināmiem uzvārdiem. Kad viņš ierauga sarakstā Petrova vai citu krievisku uzvārdu, tad tas viņam ir tuvāks. Man tuvāks Kalniņš vai Bērziņš, tad es par tiem. Bet kā viņi izskatās, ko viņi dara?..."

Dalībnieks no dialoga apļiem Latgalē

Vēlēšanu kontekstā dialoga apļu dalībnieki diskutēja arī par partiju un politiķu vēlēšanu solījumu izpildi. Kā atzina dalībnieki, tieši **solījumi ir neuzticamākais elements vēlēšanās:** *"Uzticamies programmai, ievēlējam deputātus un gaidām rezultātu, iznāk – čušs. Mēs jau negaidām, ka nākamajā dienā pēc vēlēšanām būs debesu manna, un tomēr, kurā brīdī tad mēs redzam, ka visas lietas iet uz labo pusi?"* **Vilšanās solījumu pildīšanā ir iemesls apšaubīt politiķu vērtības un godīgumu pret vēlētajiem:** *"Bet tie, kas pieņem lēmumus, – vai tie joprojām aizstāv tās pašas vērtības, ko brīdī, kad gāja uz vēlēšanām? Vai arī deputāts grib iekļūt koalīcijā tikai sava izdevīguma dēļ?"*

Ministrs kā profesionālis

Plašas diskusijas dialoga apļos raisīja politiķu kompetence un profesionalitāte. **Cilvēki sagaida, ka Saeimā un Ministru kabinetā strādās pieredzējuši, profesionāli cilvēki ar augstu atbildības sajūtu un ētikas standartiem**, tomēr arī šajā ziņā sarunās visbiežāk izskanēja vilšanās: *"Politiskā kultūra Latvijā ir zema. Viegli teikt – ejiet jūs politikā, taču ne katrs to var. Tie, kas sevi izvirza paši, – gribas saķert galvu. Jābūt sietam, lai katrs neiekļūtu. Kaut vai izglītība kā latiņa!"*

Diskusijās kā profesionalitātes atskaite punkts visbiežāk tika minēta politiķu izglītība un pieredze, savukārt no ministriem visbiežāk tiek sagaidīta arī pieredze jomā vai nozarē, kuras vadība tiem uzticēta: *"Uzticēšanās valstij man pašlaik zūd, jo nav kompetenti cilvēki savās jomās."* Iedzīvotāji sagaida, ka ministrs būs profesionālis nozarē, ko tas vada, jo tikai tad spēs pieņemt kvalitatīvus lēmumus ne tikai savā nozarē, bet arī kopīgajā darbā: *"Gribētu, lai mūsu politiķi nebūtu 100 % politiķi, bet katrs ar savu kvalifikāciju. Tas arī radītu kvalitatīvāku dialogu, ja viņi, dažādu nozaru speciālisti, pie galda satiktos."*

Lai arī būtiski retāk, tomēr izskanēja viedoklis, ka ministram nav jābūt nozares profesionālim, bet svarīgākas ir tā vadības prasmes:

"Neuzskatu, ka ministriem ir jābūt savas jomas profesionāļiem. Problēma ir tāda, ka menedžments nav sakārtots. Veselības jomā tikai prasa līdzekļus, bet, kad prasa to izlietojumu un efektivitāti, tad nedod tādu informāciju. Tas nav normāli, ka prasa miljonus, bet, kad iegādājas, tad iekārtas nav izmantotas vai nav speciālistu, kas ar viņām spēj strādāt."

Dalībnieks no dialoga apļiem Sēlijā

Lai arī kuru no viedokļiem dalībnieki pārstāvēja – ir ministram jābūt nozares pārstāvim vai nav, tomēr salīdzinoši vienota bija dalībnieku pārliecība, ka viena **politika rotācija kā ministram dažādās nozarēs** nav laba prakse un grauj uzticēšanos valdībai kopumā: *"Ja viņš ir ministrs, tad tikai vienā jomā. Mēs jau arī nevaram tik žigli nomainīt profesiju – šodien asfaltēju ceļu, rīt esmu dakteris."* Valdības izveidē diskusiju dalībnieki nereti saskatījuši partiju interešu prioritizēšanu attiecībā pret strādāšanu sabiedrības kopējam labumam un pauda viedokli, ka darbam nozares vadībā jāizvirza tikai atbilstošākie kandidāti, nevis partiju cilvēki: *"Es Čakšai neuzticos, arī jaunajiem ministriem neuzticos, kas no ministrijas neko neēdz. Partijas savējos salikušas."* **Iedzīvotāju neuzticēšanās koalīcijas izvēlētajiem ministriem dod iemeslu apšaubīt arī politiķu un politisko lēmumu godīgumu un ietekmē sabiedrības uzticēšanos valdībai kopumā.**

Daļa dialoga apļu notika laikā, kad vēl tika veidota septembra vidū apstiprinātā valdība, līdz ar to dialoga apļos daudz tika diskutēts par valdības maiņas pamatotību, jaunās valdības sastāvu un jaunās valdības izveides procesu. Dialoga apļu sarunās dominēja neizpratne un neapmierinātība par visiem šiem aspektiem: *"No 10. maija līdz 15. augustam – nesaprotu, ko viņi tur darija!? Ir karsta vasara – piekusuši, jāiet atpūsties, bet zemnieks gan neiet atpūsties!"* Iepriekšējās valdības īsa darbības termiņš un demisijas lēmuma neizskaidrošana ne tikai nostiprināja iedzīvotāju pieredzē jau esošo uzskatu par valdību nenoturību jeb mainību Latvijā (*"Pensionāru federācijai regulāri ir tikšanās ar labklājības ministru, pēdējās četras tikšanās, katru reizi mēs tikāmies ar citu ministru."*), bet arī radīja šaubas par tobrīd topošās valdības darbības ilgtspēju un kvalitāti: *"Cik ilgi atkal pastāvēs šī valdība? Pa kuru laiku tad lai viņi atbrauc uz laukiem, ja pat dokumentus nepaspēj apskatīties!"* Dalībnieki arī pārmeta koalīcijas veidotājiem vēlēšanu laikā solīto politisko principu neievērošanu attiecībā uz sadarbību ar ievēlētajām politiskajām partijām. Tas dalībniekiem radīja papildu iemeslu apšaubīt politisko partiju godīgumu pret saviem vēlētajiem un valdības kā publiskās varas institūtu, radot pamatu neuzticēties topošajai valdībai, pirms tā vēl bija sākusi strādāt: *"Tagad koalīcija izskatās ļoti aizdomīga, jo Zemnieku savienība. Ka tik ar to Lembergu atkal kaut kas nav saistīts... Viss neuzticību saistošs fons."*

Politisko lēmumu paredzamība un pēctecība

Vēl viens faktors, kas ietekmē iedzīvotāju uzticēšanos politiķiem, ir to **ricības un lēmumu prognozējamība un pēctecība**. Iedzīvotājiem ir svarīgi, lai politiskajos lēmumos un ricībpolitikās tiktu ievērota konsekvence. Tas iedzīvotājiem dod stabilitātes un paļaušanās sajūtu:

"Prognozējamība un konsekvence ir svarīga uzticības skalā. Mums dažreiz liekas – ai, es tur noguris, bet ir jādara tā, kā jādara. No manis to sagaida. Mani darbinieki zina, ka lietas notiek šādi; bērni zina, ka tas notiek šādi. To no manis sagaida, un es to sagaidu pretim."

Dalībnieks no dialoga apļiem Vidzemē

Nenoteiktība un situācijas trauslums, īstenoto politiku neprognozējamība, ko diskusiju dalībnieki pieredzējuši pat īsā laikposmā ("*Tās blēņas, ko sadarija Gerhards, atnāca Šmits un sakārtoja, bet viņu tagad nomainīja. Redzēs, kā būs tagad.*"), **neļauj iedzīvotājiem justies droši un plānot savu dzīvi un darbu ilgākā termiņā**: "*Mēs sajūtam savā organizācijā, ka, mainoties ministriem, mums nav garantijas, kādas būs programmas, kādi finansējumi. Kaut kas iesākts, kaut kas nav pabeigts. Pēctecība ir svarīga visās jomās, lai zinu, kas izdarīts, kas vēl jādara.*"

Vēl viena problēma, ko saskatījuši diskusiju dalībnieki, ir nekonsekvence starp dažādu nozaru politikām. Starpnozaru politiku nesaskaņotība pamanīta gan attiecībā uz valsts ekonomisko attīstību, kas dalībniekiem liekas nesavienojama ar uzņēmējiem nelabvēlīgas nodokļu politikas īstenošanu, gan attiecībā uz izglītības jomu un reģionālo attīstību:

"Biju VARAM darba grupā, tur par digitalizāciju prezentācija. Forša prezentācija, vienā slaidā – prioritāte ir lauki. Bet ar 2027. gadu nebūs pagasta pārvaldes, visu pārņemšot bibliotēkas, tikmēr mūsu ciemā bibliotēku likvidē. Kāpēc VARAM spriež vienu, bet mūsu ciemā bibliotēku likvidē? Līdzīgi ar izglītību – tā ir prioritāte, bet Čakša slēdz skolas ciet. Un kam lai mazais cilvēks pa vidu tic?"

Dalībniece no dialoga apļiem Kurzemē

Valdību īstenotajās politikās iedzīvotāji redz daudz nenoteiktības, skaidra virziena trūkumu, kā arī lēmumu pieņemšanu, neizvērtējot to ietekmi uz dažādām sabiedrības grupām, teritorijām un nozarēm: "*Kad valsts grib kaut ko reformēt, neviens līdz galam neskatās, vai pakalpojumi būs pieejami arī visattālākajos reģionos.*" Papildus neprognozējamībai un politisko lēmumu konsekvences trūkumam diskusiju dalībnieki norādīja arī uz pieņemto **lēmumu neizskaidrošanu**: "*Valdība it kā dara, ir kaut kādi procesi, reformas, bet viņi neizskaidro tautai. Rauj tik visu vaļā. Tas vieš to neuzticību un neizpratni, neapmierinātību.*" Līdzīgi kā attiecībā uz jau minētajiem varas līmeņiem, diskusiju dalībnieki norādīja uz atbildības neuzņemšanos arī attiecībā uz politisko līmeni: "*Viņi taču strādā valstij. Viņiem ir jāuzņemas atbildība. Nevar pilnīgi kardināli mainīt prioritātes. Ja tika nolemts, ka dos naudu, nevar pēkšņi nedot. Ir jābūt tiesiskajai paļāvībai un politiskajai pēctecībai.*"

Mazais cilvēks lielajā politikā

Uzticēšanos politiķiem un valdībai nosaka tas, vai iedzīvotāji savā ikdienā saskata, ka īstenotās politikas risina tiem aktuālas problēmas: "Ja es agrāk gāju uz vēlēšanām un domāju, kaut kādas pārmaiņas būs, tad tagad es jau vairs neiešu. Ja es pēc daktera gaidu četrus mēnešus, tad ko tur..." **Problēmnozāres jeb jomas, kurās dialoga apļu dalībnieki visbiežāk dalījās ar savu negatīvo pieredzi, bija veselība, izglītība un nodokļu politika.** Veselības jomā galvenokārt tika norādīts uz ārstu nepieejamību un nesamērīgi ilgo gaidīšanu pat neatliekamās situācijās: "Man vīrs no rīta pieceļas – viņam 190 asinsspiediens, jāiet pie kardiologa, bet pieraksts – nākamajā gadā! Un par naudu. Viņš ir pensionārs, maksā nodokļus, bet visur pie ārstiem tiek tikai par naudu. Kāda jēga bija maksāt nodokļus?" Izglītības jomā neapmierinātība tika pausta attiecībā uz pedagogu atalgojumu un programmas Skola2030 ieviešanu: "Izgāšanās, mācību materiāli nav pieejami, visi ir panikā. Notiek muļļāšanās skolās. Bēdīgi, jaunais līdz galam nav izstrādāts, veco jau nocērtam." Savukārt lauku teritorijās dzīvojošie jūtas nesadzirdēti attiecībā uz skolu slēgšanu:

"Nav uzticēšanās valdībai. Ko es nevaru pieņemt, – ka tiek likvidētas skolas, veikali, pasta nodaļas vietās, kur dzīvo cilvēki, kur svarīgi, lai nepazustu apdzīvotība, neaizaugtu mājas! Es nesaprotu, kā šāda darbība drīkst politikā būt, ka tiek slēgtas skolas! Un es nekad nepiekrītu, ka ir izrēķināts, ka nav izdevīgi uzturēt skolu, – ja ir kaut vai pārdesmit skolēnu, kāpēc nevar darīt visu iespējamo, lai saglabātu?"

Dalībnieks no dialoga apļiem Kurzēmē

Mobilitāte kā izaicinājums aktualizējās gan sabiedriskā transporta pieejamībā, gan ceļu kvalitātē, jo tiešā veidā ietekmē pakalpojumu pieejamību iedzīvotājiem lauku teritorijās. Tā ir vēl viena joma, kurā dialoga apļu dalībnieki saskata publiskās varas neizdarību: "Ceļi – tā ir Latvijas nervu sistēma. Un, katru dienu braucot divas stundas pa to ceļu, tas izmaksās nobrauc ... ļoti daudz. Cilvēks tad paļaujas tikai uz sevi un tikai uz saviem spēkiem. Tās pamatlietas, kas nav pieejamas, un tas atņem mums drošības un uzticēšanās sajūtu."

Kritika attiecībā uz valstī īstenoto nodokļu politiku skaļi izskanēja no mazo uzņēmēju puses, kuri jūtas neaizsargāti attiecībā uz savu uzņēmējdarbību:

"Pēc 20 gadu biznesa visu nolikvidēju dēļ valsts. Strādāju ar ārzemniekiem, reklāmas aģentūrām. Viss bija skaisti, bet tie nodokļi, tā nodokļu sistēma pamazām, pamazām tevi piežmiedz. Visu laiku mainās lielumi, atbildība, papīru jūklī, atskaites. Nākamais etaps, ejam zemāk – pašnodarbinātais, man labi, izdevīgi, lai nav papīru kalni, bet atkal – 5, 9, 15, 25 %... Bet es nevaru, to pašu darbu darot, prasīt vairāk. Ar visām inflācijām, par elektrību nerunāsim. Šobrīd kā fotogrāfs varu strādāt ar autoratlīdzībām. Ja nepagarinās arī tur, – gribi negribi – ej pelēkajā zonā. Valsts attieksme pret cilvēku, uzņēmēju, mazo uzņēmēju, [ir] pilnīgs absurds. Uzticība – tā ir izzūdoša vērtība."

Dalībnieks no dialoga apļiem Pierīgā

Politiķu nevēlēšanās saprast iedzīvotāju dzīves realitāti tika aktualizēta dialoga apļu sarunās vairākkārt. Kā norādīja to dalībnieki, pat tad, **ja politiķi izlemj tikties ar iedzīvotājiem, to izrādītā interese nereti ir formāla, bez patiesas vēlmes iedzīvotāju aktualizētos jautājumus risināt pēc būtības.** Kāda dalībniecē no Kurzemes norādīja:

"Esmu runājusī ar Zatleru, Pabriku, Vējoni – visi klausījās un māja ar galvu, bet tālāk?" Kā pretmets un pozitīvs piemērs tika minēts Valsts prezidents Edgars Rinkēvičs, kura izvēlēta pieeja – savas prezidentūras sākumā doties uz mazām apdzīvotajām vietām un tikties ar lauku cilvēkiem – devusi dialoga apļa dalībniekiem cerību, ka prezidentam patiesi rūp cilvēku vajadzības. Sarunās tika novērtēta prezidenta vienkāršība un cilvēcība, kas kontrastē ar dalībnieku iepriekšējo pieredzi ar politiķiem: "*.. nevis ar bākuģuņiem, apsteidzot visus sastrēgumus. Tas iedod cilvēcību. It kā sākums, bet es vairāk uzticos Rinkēvičam.*" Kā atzina kāda dalībniece, kurai bija iespēja tikties ar prezidentu, šādas tikšanās dod prezidentam mandātu runāt tautas vārdā: "*Viņš jau uzklausa ne tās labākās lietas no mums, bet viņš ir saņēmis uzticības mandātu, un, kad sanāks Saeimas priekšā runāt, tad viņam ir ko teikt – es biju Ziemupē, un es runāju ar cilvēkiem.*" Vienlaikus dalībnieku iepriekšējā pieredze ar politiķiem liek būt piesardzīgiem, vai dotā uzticība netiks pievilta: "*Gribu, lai tas ir patiesi, lai tas nav laba tēla radīšanai, gribu šim ticēt.*"

Vēl viena tēma, kas no dažādiem aspektiem parādījās dialoga apļu sarunās, bija jaunās paaudzes loma politikā un valstī. Vairākkārt diskusijās izskanēja pārliecība, ka tikai **jaunā paaudze spēs lietas veikt jaunā, labākā kvalitātē**. Vienlaikus diskusijās iezīmējās divi problēmjautājumi – pirmkārt, kā sarunās norādīja jaunieši, viņu viedokļi **netiek saklausīti vai pat tiek ignorēti**: "*Piedalījos jauniešu kongresā. Jaunieši labi sadarbojās, pieņēmām būtiskus lēmumus. Tos nodeva tālāk Saeimai. Bet redzams, ka no mūsu teiktā nekas nenotiek, nekas neliecina, ka jauniešu Saeimas priekšlikumi būtu ņemti vērā.*" Otrkārt, jauno cilvēku **motivācija iesaistīties politikā ir zema**, bet, kā norādīja pārējie dalībnieki, "*ja nav jauno, tad tie paši [vecie] pamaina "krāsu" un atkal ir pie teikšanas*".

Dialoga apļu dalībnieku vidū bija arī pašvaldību deputāti un cilvēki, kas darbojušies politiskajās partijās, un viņu pieredze atklāja dažus no iemesliem cilvēku atturībai iesaistīties politikā. Kā norādīja dalībnieki, būt politiski aktīvam Latvijā ir grūti, jo ikviens, pat jaunienācējs, tiek uztverts ar aizdomām:

"Pati biju partijā, gribēju aktīvi darboties. Bet Latvijā, pat neko nepārstāvat, nekādas konkrētas intereses, izrādījās, ka es pārstāvu šauru kliķi, kas raujas pie varas. Esot šādai attieksmei, tie gudrie no partijas izstājas, karjeristi vien paliek."

Dalībniece no dialoga apļiem Kurzemē

Savukārt jaunie deputāti norādīja, ka politiķu atbildības nasta ir liela, jo tie atbild ne tikai par savu rīcību, bet arī iepriekšējo politiķu un esošo partijas biedru neizdarīto vai slikti izdarīto: "*Personiski saskaros, kā ir, kad komandas [partijas] biedrs dara lietas nepareizi, arī es tajā tieku vainota.*" Uzticības kredīts politiķiem un politiskajām partijām šobrīd ir tik zems, ka – citējot kāda dialoga apļa dalībnieka atzinumu – "*Cilvēki baidās teikt, ka darbojas partijā.*"

Secinājumi

Dialoga apļi par uzticēšanos Latvijā tika organizēti, lai veidotu atvērtu un iekļaujošu vidi, kurā dažādu vecumu, dzimumu, pārliecību un profesiju cilvēki var viens ar otru līdzvērtīgi sarunāties par uzticēšanos. Dialoga apļu dalībnieku pieredze un viedokļi ļauj vairāk izprast, kādēļ Latvijā uzticēšanās līmenis publiskajai varai ir tik zems.

Lai iedzīvotāji uzticētos pašvaldībai, ir būtiski nodrošināt tās pieejamību un sasniedzamību, skaidru un saprotamu informāciju par tās darbu un sadarbību ar iedzīvotājiem aktuālu jautājumu risināšanā. Iedzīvotājiem ir būtiski, lai pašvaldība joprojām ir tuva un sasniedzama un lai tā ir atsaucīgs partneris, kas ne tikai operatīvi un kvalitatīvi risina iedzīvotāju vajadzības, bet arī veicina iedzīvotāju līdzdalību un aktīvu iesaisti lēmumu pieņemšanā par attiecīgajai teritorijai aktuāliem jautājumiem. Savukārt valsts iestādēm jāņem vērā, ka iedzīvotāju informēšana, konsultēšana un atbalstīšana ir pamats savstarpējai sadarbībai. Izsvērti, loģiski un konsekventi lēmumi un rīcība ļauj iedzīvotājiem paļauties uz valsti un veidot uzticēšanos valsts iestādēm. Lai iedzīvotāji uzticētos politiķiem, galvenais ir politiķu doto solījumu pildīšana, kompetence un profesionalitāte, kā arī cilvēcīgums, patiesas rūpes un interese par iedzīvotājiem, īstenojot izsvērtu, pamatotu un prognozējamu politiku, kas tiek izstrādāta un ieviesta, uzklusot iedzīvotājus, iedziļinoties to vajadzībās un respektējot Latvijas iedzīvotāju un to apdzīvoto teritoriju daudzveidību un unikalitāti.

Dialoga apļu rezultāti liecina, ka uzticēšanos publiskajai varai ietekmē virkne faktoru – no kvalitatīvas, iedzīvotājiem izskaidrotas politikas īstenošanas līdz iespējai iedzīvotājiem par savu problēmu runāt ar publiskās varas pārstāvi klātienē. Ikvienam cilvēkam ir sava pieredze, gaidas, iespējas un viedoklis par uzticēšanos, un ikviens vēlas būt sadzirdēts gan savās attiecībās ar valsti, gan attiecībās ar līdzcilvēkiem. Atklāta, godīga un uz sadarbību vērsta komunikācija ir ikvienas uzticēšanās pamatā.

Šis kopsavilkums tika prezentēts konferencē "Uzticēšanās sabiedrībā un uzticēšanās valsts varas institūcijām Latvijā" Latvijas Republikas Saeimā 2023. gada 27. oktobrī.

Vairāk informācijas:

<https://www.mk.gov.lv/lv/dialoga-apli>